

toe moet geven dat directe ontleningen bij de ledeboerianen eigenlijk schaars zijn, had er, om zijn stelling te bewijzen, niets anders opgezet dan een breed opgezet onderzoek naar de doorwerking van in de Nadere Reformatie ontwikkeld gedachtengoed, en dat niet op een aantal betrekkelijk losse punten, maar totaal. In zo'n studie, – die overigens een mensenleven zou eisen en dus ongeschikt is voor een proefschrift – zou de eenzijdigheid van Ledeboer en van de conventikels in de keus van, zowel als in de accenten op bepaalde thema's zonneklaar gebleken zijn. Met name zou dit aan het licht gekomen zijn bij iets wat de auteur wel laat doorschemeren maar niet hardop zegt, het volledig laten vallen van de Hervormde Kerk als kerk. De predikers die in vroeger eeuwen kerk en volk het oordeel aanzeggen, doen dit als leden van de kerk en als Nederlandse burgers. De oefenaars uit de negentiende eeuw, die die oordelen als onherroepelijk voltrokken voorstellen, isoleren zich daarentegen volledig en theologiseren dus vanuit een volstrekt andere positie. Hieraan verandert het bij bevinding deel krijgen aan 'de breuke Sions' niets. Deze ervaring is zo individualistisch van structuur, dat er geen grein solidariteit aan ontspringt, een begrip dat in deze dissertatie dan ook niet voorkomt, waardoor ook de vraag achterwege blijft of de Abraham-Sodom-ervaring in deze kringen wellicht gekend werd. De 'verwerping van eeuwigheid' is trouwens zozeer dominant geworden over de 'verkiezing van eeuwigheid' – slechts het deel van enkelen die daarvan bij bevinding mogen gewagen – dat solidariteit met anderen eenvoudig als doemwaardige vermetelheid jegens de toch voornamelijk als almachtig ervaren Vader-God zou zijn opgevat. Het komt mij voor dat in de Nadere Reformatie de toetsen toch anders liggen. Hier zou het onderzoek van de ontwikkelingen binnen en na deze stroming zeer minutieus op in dienen te gaan, doch dit blijft, zoals gezegd, in deze dissertatie geheel achterwege. Zodoende blijft de groep historisch gesproken vrijwel in de lucht hangen. In de 'Epiloog' voert dit tot een bizarre consequentie als de auteur zonder blikken of blozen C.S.L. Janse volgt waar deze het begrip 'gereformeerde gezindte' reserveert voor de bevindelijken, tengevolge waarvan een meerderheid zowel van de Christelijke Gereformeerden als van de 'Bonders' daarbuiten zouden vallen...

Kortom een nuttige studie voor wie de kringen wil leren kennen waar de psalmen van Dátheen toetssteen van rechtzinnigheid vormden, maar die tekort schiet waar het gaat om hun oorsprongen en de kaders waarin zij geplaatst dienen te worden.

F.R.J. Knetsch